

ZAPISI VOJVODE PETRA F. VUJOVIĆA.

Prispio Vido Latković.

Vojvoda Petar F. Vujović, čije uspomene donosimo, rođen je u Ljubotinju, selu južnoistočno od Cetinja, godine 1810. Vrlo mlad se istakao u pograničnim sukobima sa Turcima i Arnautima, pa ga je Petar II Petrović-Njegoš, Vladika Rade, već 1835 imenovao kapetanom plemena ljubotinskog. Kasnije je postao senator i napokon vojvoda. 1862 u boju na Rasinoj Glavici teže je ranjen, te je otada bio u administrativnoj službi. Umro je u Ljubotinju 1891. Bio je odlikovan različitim crnogorskim odličijima, a osim toga turskim ordenom »Medžidije« I stepena i ruskim ordenom Sv. Stanislava.

Ove uspomene vojvoda je zabeležio u starijim godinama. One su zanimljive naročito zbog toga što opisuju gusarenje po Skadarskom Jezeru, jedan skoro nepoznat način crnogorskih pograničnih borbi. Ne manje su zanimljive kao rečit dokument o životu u Crnoj Gori u doba Vladike Rada, pesnika Gorskog Vijenca. Zbog toga ih objavljujemo, ma da su već jednom bile objavljene u jednom malo poznatom crnogorskom almanahu, u »Južnjaku« za 1926 godinu.

U jeziku, i u rečniku i u oblicima, ima prilično provincijalizama i arhaizama, koji čitaocima izvan Crne Gore neće biti razumljivi, zato ih je potrebno ovdje objasniti. Tako: nastavanje znači mladičko doba uzrasta, otprilike između 15 i 18 godine; kudijen: kuda; počem: jer; stobor: seosko dvorište sa stajama; spraviti: opremiti; ošapiti: opkoliti; špiruk: prednji deo čamca; šamkak: šemluk (manifestovanje radosti pucanjem). U oblicima najčešća odstupanja od književnog jezika jesu: 1) akuzativ plurala ličnih zamenica 1 i 2 lica glase ne i ve, mesto nas i vas; 2) pomoćni glagol hteti u 3 licu množine glasi te, mesto će, na primer: učinite, mesto: učiniće i slično.

1. Pride no sam postao kapetanom plemena ljubotinjskog¹⁾ t. j. u moje nastavanje u doba Vladike Rada Petrovića bismo u četu s Ceklinjanima u Vraku²⁾ pod Skadar u osam lađa ceklinskija, u lađu po 24 vojnika. Pobismo se i posjekosmo četiri glave, plijenismo stoku i napunismo lađe i kreni natrag da idemo doma. A u

1) Ljubotinji i Ceklin su plemena u Crnoj Gori, istočno i južnoistočno od Cetinja.

2) Vraka je selo u blizini Skadra, ranije u Turskoj sada u Albaniji.

prolaz naš opaziše ne Krainjani³⁾ i skupili vojsku u lađe i čekaju od Petrove Ponte do Pijesaka⁴⁾. Svezali lađe sandžirima kudijen ćemo proć put doma. Kad naljezi na njih vidimo da su put zagradili da se nema kudijen hoditi doma. Onda stadoše i reče Gavrile P. Janković iz lađe:

— Stan' kozo krainska, kuća ni je tamo, ovamo nije, što si ne zagradijo, i isti reče:

— ko drži veslo vozi dobro, a ko drži pušku udri, i sad naprijed, a kad pogine ovi od vesla drugi bači pušku a ugrabi veslo.

I učini urviš na lađe, razdvoj sandžire ili proz njih pasa⁵⁾ i pobismo se i raspući lađe. Od naših pogiboše četiri, a od njihovijeh devet (Turaka) i dođi na Lesendro⁶⁾ i podijeli šičar.

2. Potome postani ja za kapetana. U to dođe serdar Filip Đurašković s Cetinja i posla za sve ove četobaše i za mene na Ljubotinji. Skupismo se na Rijeku⁷⁾. Reče serdar:

— Krenuo sam s Cetinja da idemo u Blato⁸⁾ da bismo kođa posjekli i zauzeli šičar, počem sam se zahvalio svome Gospodararu da ću dignut četu i dobiti šičar. No ve pitam kudijen ćemo hodit.

Mi mu rekosmo da idemo na Ckla pod Krainom u subotu več, počem te Turci u nedelju hodit na pazar u Skadar. I kreni pet lađa ceklinskija i lađa šesta ljubotinjska iz Poseljani⁹⁾ i uzeo s sobom 23 Ljubotinjanina u moju lađu i sastavi se svi četobaše i lađe na manastir u Vranjinu¹⁰⁾ i otolen kreni. U nedelju osvani na Ckla pod Krainom u razdvoj noći i dnevi. Kreni

³⁾ Krajina je oblast između Skadarskog Jezera i Jadranskog Mora od planine Sutormana iznad Bara do reke Bojane; ranije u Turskoj, danas u Zetskoj banovini.

⁴⁾ Petrova Ponta, Pijesci i Ckla sela su u Krajini, na obali Skadarskog Jezera.

⁵⁾ pasati = proći.

⁶⁾ Lesendro je omanje ostrvo sa starim utvrđenjem na Skadarskom Jezeru.

⁷⁾ Rijeka Crnojevića, varošica na istoimenoj reci; zborna mesto i trg okolnih plemena.

⁸⁾ U Crnoj Gori Skadarsko Jezero zovu Blato.

⁹⁾ Sela crnogorska na zapadnoj obali Skadarskog Jezera.

¹⁰⁾ Najveće ostrvo u Skadarskom Jezeru. Manastir na Vranjini osnovao je početkom XIII. stoleća prvi zetski episkop Ilarion; manastir je u XIX. stoleću opustio i 1866 obnovljen je.

jedna lađa i u nju deset Turaka. I mi urviš na lađu i zarobi devet a jedan uskoči u vodu. I opazi ga Boica S. Jovičević i u vodu skoči i ugrabi ga i posječe ga. I mi se vrati i dođi na Pijeske prema Raduša Selačkog i tun ih posjekosmo i glave ponijesmo na Cetinje.¹¹⁾

3. Opet se ugovori Vukac Kostić sa mnom i uzmi četiri lađe ceklinske moja peta i dođi na Plamnicu¹²⁾. I bješe tu stobor govedi. Na naš razgovor primi se Vukac uz stobor, pa otvori vrata i mi uljegosmo i stadosmo driješati goveda. I Vukac ožednia i nađe jednu kacu vode i napi se iz kace, pa smače kapicu i zakumi Bogom nas:

Vojvoda Petar Filipov Vujović

— Nemojte da izgonimo ova goveda, jer mi se čini da je orehota, jer pih vode.

Na njegovu riječ ostavismo goveda, a još reče Vukac:

— Sad ćemo na Zeticu¹³⁾ i ako Bog da tun ćemo posječ i uzet plijen.

I posmo u Zeticu i tun osvanusmo. I bješe

¹¹⁾ Otsečene turske glave sve do polovine XIX. stoleća nabijane su na kolje i isticane na jednom brdašcu iznad Cetinjskog manastira, zvanom Tablja.

¹²⁾ Pristanište na severnoj strani S. I., istočno od Podgorice.

¹³⁾ Pritoka Morače.

jedna matica. Kad u jutro doše turski čobani i njihova goveda. Onda ja i Ivan Gazivoda prepliva maticu na brijeg. Vidješe čobani, pobjegoše, samo dva uhvatismo živa i plijeni goveda i dođi na Lesendro i šičar podijeli. A po naredbi Vladike Rada ove dva roba vrati žive natrag u Žabljak.¹⁴⁾

4. Pođi ja i pop Đuro Kusovac i s nama nekoliko Ljubotinjana. Uvezi se na Poseljani na pristan Ljubotinjski i pođi Blatom počem vazda s Turskom u rat pa da ne bismo posjekli ili što šičarili. I dođi na Ckla pod Krainom i uzmi jednu lađu tursku i dovezi je u Poseljani.

5. Ugovori se na Rijeku četobaše od Ljubotinja i Ceklina da idemo Blatom i kreni pet lađa ceklinski i ljubotinjskijah. Uvezi se i pođi Blatom i dođi niže Humskog Blata¹⁵⁾ pod Vrakom i zapadosmo ponoći da čekamo Turke koji te ranit na pazar za u Skadar. Pošto svanu dočekasmo deset Turaka i s njima se pobi iz pušaka, a od našijah s nožem u ruke najprvi skoči i posječe Turčina Mališa Cvijanović s Rijeke, a one druge isto mi posjekosmo i donesi glave kod Vladike na Cetinje i darova ni Vladika Rade po cekin.

6. Opet ni bi dogovor na Rijeku, da idemo Blatom da se bismo do do Skadra pobili s Turcima. Lađe četiri ceklinske. Harambaše na lađe Vukac Kostić, Stevan Pejović, Petar Strugar i Kenjo S. Janković, a iz Vranjine lađa iedna. Na nju s Vranjinašima harambaša pop Đuro Kusovac, a ista lađa ljubotinjska i pred Ljubotinjanima harambaša Petar Filipov Vujović kapetan. Pođi notnja i zapni u Vraku. I dođe notnjo kod nas Jovo Sarap s Ljubotinja koi je stoja¹⁶⁾ u Vraku i pita je li tun kapetan ljubotinjski. Rekosmo jest. Jovo odma dođe kod mene, jer ja tada bjeh kapetan. On mi kaza:

Eto u Vraku četiri Malisora koji ćeraju stoku na zimovište put Vulcinja¹⁷⁾ no ih možete posječ i stoku plijenit.

Ja odmah dokaži društvu i mi se uredi i pođi i udarismo i uzemosmo im stoku, a njih posjekosmo, a nama jedan pogibe, i to učini zagon na jednoga da ga posiječe. Turčin ga dočeka i ubi. Imenom Andrija Milošev Radoman s Ljubotinja. Još Jovo nama zbori:

— Povratite se a možete, (ima) dva mlina u one dvije kuće no ih uzmite i ponesite,

¹⁴⁾ Grad u blizini severozapadne obale S. J. — Glavno mesto zetskog gospodara Ivana Crnojevića i nasljednika mu; 1478. oteli ga Turci i tek 1878 ponovo je pripao Crnoj Gori.

¹⁵⁾ Deo S. J., ispod Prokletija.

¹⁶⁾ Stačovao.

¹⁷⁾ Mesto na Jadranskom Moru.

učinjete vi parah golemo, a trebaju vi u Poseljani ili u Obod.¹⁸⁾ Mi se povrni i uzmi te dva mlina i utovari stoku i mline u ladu. Kreni Blatom i dođi na Lesendro i šičar podijelismo, a one četiri glave donesi na Cetinje kod pok. Vladike Rada. I onijema te su posjekli glave dade po cekin, a ostalijema piće i jestivo dade.

7. Kad pođe Vladika Rade sa nekoliko Crnogoraca na Grahovo¹⁹⁾ a mene posla s Ljubotinjanima u Vranjinu, da čekamo Turke, a pop Vukale iz Građana tada bješe senat građanski, ljubotinjski i dobrski pa on pisa Vladici Radu: Javljam ti da sad u Vranjinu nije za potrebu kapetan ljubotinjski s Ljubotinjanima, no ako zapovijedate da ih spravim kod Vas na Grahovo, jer sam ja s Građanima i s Vranjinašima mogu čuvati ovaj kraj, da nije ništa s ove strane pobrkano. I Vladika zapovijedi da ja s Ljubotinjanima idem na Grahovo i tun nađi Gospodara i kod njeđa vojsku crnogorsku. Tun stasmo petnaest dana. Vojska Alipašina²⁰⁾ povrh Grahova i jedan dan bi malo boja. Dođe haber iz Vranjine Gospodaru da su udarili Turci na Vranjinu i da su uzeli Turci Vranjinu i Lesendro.²¹⁾ A u Lesendro imашe Vladika jednu forticu u koju se bješe zatvorijo Vuko Kasom Dobrljanin, Dumo Gjurov Vujović i Beljo Vukotin Radoman. A Šuto Radov Sarap i Nikola Savičev s Trnova ulazeći u kulu dostigoše ih Turci i ubiše oba i posjekoše pred vrata od fortice. A gore rečeni sa još nekolicinom zatvoriše se. Ošapili ih Turci i počeli prozorima ubačati kumpare²²⁾ u forticu da ih minaju, a oni čim pani među njima Dumo Turov goreću kumparu golijema rukama opet izbaci na dvor među Turke i braniše se dok im manka džebana više da se ne može, jer ih bješe dim od praha zagušio da se živjeti više nije moglo, onda reče Kasom:

— Duškat se ne može, no mi koji smo živi da se predamo, a odgovara mu Mrđen Barov-Sarap s Ljubotinja:

— Nemoj da se predamo, no imamo topovskog praha ovđen jedno deset oka i

¹⁸⁾ Izvor Rijeke Crnojevića; na izvoru su mnoge vodenice (mlinovi).

¹⁹⁾ Oblast na istočnoj granici Hercegovine. 1842 bilo je omanjih borbi između Crnogoraca i hercegovačkih Turaka o Grahovo. Posle čuvene bitke na Grahovu 1858 pripalo je sasvim Crnoj Gori.

²⁰⁾ Ali-paša Rizvanbegović, vezir hercegovački (rođen oko 1761 u Stocu, umro 1851 u Banjoj Luci).

²¹⁾ Godinu dana kasnije, 1843, Crnogorci su ponovo zauzeli oba ova ostrva; no upadi Turaka su i posle tog vremena bili česti, tek 1878 pripala su definitivno C. G.

²²⁾ Topovsko zrno.

da ga zaždimo da se lagumamo, pa će ni bit poštenije pred Gospodarom i Crnogorcima no da se predamo. A društvo ne dade mu da se lagumaju no se predadoše. Turci ih povedi u Skadar i držaše ih neko vrijeme, te one koji ne bjehu umrli puštiše te doše doma.

Pošto razumje Vladika Rade pismo razgovori se sa serdarom Filipom Đuraškovićem i s glavarima; — pita:

— Kako ćemo sad?

Reče serdar Filip:

— Dobro bi bilo da ja idem s riječkom nahijom, jerbo pošto su uzeli Lesendro uzete i Dodoše.²³⁾

— Onda mu Gospodar odobri i reče:

— Haide i neka ide serdar Marko Plamenac s Crmničanima u Crmnicu,²⁴⁾ zašto bi mogli Turci doć od Bara i udarit na Crmnicu.

Serdar Filip sutra dan krenu i zove kapetana ceklinskog i kapetana ljubotinjskog:

— Čuli ste da Turci uzeše Vranjinu i Lesendro, no dižite vojsku i hajte da idemo da opet otmemo Vranjinu, a ako ne močgamo, a ono da ih nepuštimo da idu naprijed.

— Stan ko je Ljubotinjanin i Dobrljanin, tamo Ljubotinjanin nećemo, jerbo ovdje ostaje Gospodar i doklen on krene s Grahova ja s Ljubotinjanima hodit neću, da bih čisto znao da te doć Turci da izgore pô Ljubotinja.

I ja ustavi Ljubotinjane, a serdar Filip pođe s Ceklinjanima i stadosmo u Grahovo do po Ivanju-dne. Vladika Rade krenu preko Kotora za na Cetinje, a ja s Ljubotinjanima preko Cuca dođi na Cetinje i sa nekoliko druga Crnogoraca. Kad s Cetinja dođi doma, ali Turci samo zauzeta mjesta brane, a dalje nijesu hodili, no odma posmo zidat Lesendro i u njihove ruke stajalo je 35 godina, dok ga je sad sretno vladajući Gospodar knjaz Nikola uzeo.

GRAD ŽABLJAK (U TURSKO DOBA).

Oko grada i varoši Turska, u okolna mjesta sela ceklinska. U sela harambaše koji učiniše među sobom ugovor da uljeđu u Žabljak.²⁵⁾ Kenjo Stankov Janković, Periša

²³⁾ Crnogorsko selo na obali S. J.

²⁴⁾ Pogranično crnogorske pleme prema Turskoj.

²⁵⁾ 1835 g. grad Žabljak su bili zauzeli Crnogorci, ali ubrzo su ga napustili. »Ovaj neuspjeh i nerodna godina 1836 izazvali su vrenje u C. G. Protiv Njegoša je tim povodom ruska vlada vodila formalnu istragu na Cetinju, preko svog dubrovačkog konsula, Jeremije Gagića... Istraga je završena povoljno po Njegoša«. — (St. Stanojević, Narodna enciklopedija, III, 348.)

Pogled na Skadarsko jezero

Radov iz Deklića, i on napravi stube za ulječ u grad, Miloš M. Janković barjaktar, Petar Đ. Strugar, Nikola V. Gazivoda, Ivan M. Gazivoda, Prele I. Strugar, Giljo S. Kraljević, Nikola Kraljević..... i pop..... koji je iz Vranja prebljega ovamo. I pošto uredi stube pođi notjno i uz bedem metni stube, i prvi izljezi na grad Kenjo S. Janković, a za tim cijelo društvo. Zapovjednik od grada bio je Jakup-ağa Omarčević. On se zatvori u grad, a Jusuf-ağu, brata Jakup-ağina živa uvatiše. I tader se zađeđe boj proz grad. Jakup-ağa se s društvom zatvori u jednu kulu u grad. Odmah dođe glas u riječku nahiju, da su ulješli dvanaest Ceklinjana u Žabljak. U isti čas skupi se riječka nahija i dođe na Salkovinu.²⁶⁾ Glavari pred vojskom: serdar Filip Đurašković, pop Andrija Pejović, pop Matijaš Drecun, Grujica Filipov Vujović, pop Vukale iz Građana i Gruica M. Lopičić. Oni su maknuše na stranu, da vide kako te i kudije te udarit na grad, počem je bio došao Spahija Lekić s podgoričanima za u pomoć Turcima i ufate Cukalj, a druga turska vojska u kuće oko grada. Ovi glavari učiniše dogovor, da se šilje za katunsku nahiju, jer je dosta vojske turske se nakupilo. U to reče njima Šutan Soć s Ljubotinja:

— Gospodo glavari, bih reka jednu reč pa ako valja. — Oni rekoše: Zbori, Soću.

²⁶⁾ Salkovina i Cukalj su brdašca u okolini Žabljaka.

— Što govorite da šiljemo za katunsku nahiju, pa da čekamo za sutra več, čekajući njih ovi dvanaest te su u Žabljak oni te biti rob i grob grad sve Crne Gore. No s pomoću božom ove ovden osam lađa, a da nademo u Salkovinu štice i da ih konopima uvežemo na širune. I svaki bolji i bolji junak da se izbere u lađe, a Vukac K. Kostić i Luka Bajov Sarap s Ljubotinja sa ovom drugom vojskom neka idu od livade kâ te oni doć na grad, da bi ufatili vrata. I tako se nadam da ćemo uljest u grad. I riječ mu potvrdiše. Vukac i Luka pođi pred ovom vojskom i dođi na brijeg od rijeke Sjerave kod edne kuće, a u kuću bila je jedna žena s Ljubotinja. Zazva je Vukac: Dokna, izidi. Ona ga poznade i izide. Pita je Vukac: Će je najpliče da se pregazit može. Ona mu kaza. U to se obrnu Vukac da vidi što ide vojske za njim, ali samo za njim je bilo dvadeset ljudi. I on prvi zağazi, a mi za njim. I preljezi između kuća, pravo dođi na vrata od grada i Vukac zazva Kenja, a on mu se ozva.

— Otvori mi vrata, Kenjo.

A Kenjo reče:

— Progovori opet, jer te ne poznadoh lijepo.

A on reče:

— Ja sam Vukac Kostić.

I onda Kenjo otvori vrata od grada. Vukac s društvom uljezi i odma viknu Jakup-ağu. Jakup-ağa se ozva i reče:

— Dođi Vukče kod mene, ama sam.

Vukac pođe i on mu otvori vrata i uljeze kod Jakup-age. U to dođe serdar Filip i vojska i Luka Bajov sa ovom drugom, i grad se napuni punan, i učinismo svi šemnak iz pušaka.

Pošto udari zora poče se boj oko Žabljaka i izčerasmo Turke, samo izostade ni kuća Perkočevića i kuća na Cukalj. U njih se bješe zatvorio Spahija Lekić s Podgoričanima i s Žabljačanima, a druga vojska i roblje pobježe. I taj isti dan dođe Milo Martinović s Cetinjanima i bismo se osam dana s Turcima, dokle im dođe pomoć od Skadra. Mi videći da je mnogo vojske turske ostavi Žabljak i dođi doma.

DRUGI ULAZAK U ŽABLJAK U DOBA KNJAZA DANILA PETROVIĆA.

Godine 1853.²⁷⁾ glavari od Ceklina i Ljubotinja Prele Belov Vujović, pop Stevo Pejović, Savo Luketin Strugar, Kenjo Stankov Janković i ja vojvoda Petar Vujović, i s nama dvadeset druga pođi i uza stube uljezi

²⁷⁾ Žabljak su Crnogorci prepadom zauzeli 11 novembra 1852 (a ne 1853 kao što vojvoda omaškomo kaže) a napustili su ga 13 decembra 1852), na protest iz Petrograda. (St. Stanojević, Narodna Enciklopedija, I, 724).

u grad Žabljak. Božo Prelov Vukmirović posječe jedno ga nizama, a druge zarobismo. Selim-aga zatvoren u kulu i zovemo ga na predaju, a on odgovara: Ne predajem. Od društva njegova tri Turčina razvališe zid od kule i utekoše po noći. A pošto svanu opet ga zovemo na predaju. On reče:

— Predaću se, samo da mi ne uzimate oruže, jer sam bio vazda dobar i vjeran svome caru, kao što i vi znate. Ali mu rekosmo:

— Predaj se, a oruže ostavi u tvoju kulu, ili čekaj se gade mo te topom.

On se predade i s društvom izide, i uzemosmo grad Žabljak i počemosmo boj s Turcima oko grada. Kad im dođe muka oni svi izbježaše, samo ostade kuća Perkočevića i Cukalj. Onda knjaz Danilo naredi top u Filipov Krš,²⁸⁾ da se gade kuća Perkočevića. I počemosmo gadat i iz prve obalio šljeme, a Turci utekoše pod volat i bismo se s njima za šest nedelja dana i s naše strane bi mrtvih i ranjenih oko 30 ljudi a s njihove strane i do 40 ljudi.

U to naše stovanje Turci prikupi vojsku i objači. Mi videći da se ne možemo držat u grad učini dogovor da u veče izlazimo. I u izlazak rani se gospodin Mašan Savov Petrović i dođi doma a Žabljak ostade u turske ruke.

²⁸⁾ Brdašće u blizini Žabljaka.

ORKO

Samo u zapadnim i primorskim hrvatskim krajevima ima rašireno narodno vjerovanje o noćnom strašilu, koje se različito zove: orko, orho, orkul, orso, orbo, manjimorgo, njorko (norko od l'orco, kako ga gospoda talijanska zovu). Nastaje u izvjesnim prilikama (por. Zb. XXV. 383.) od smeća, radi čega se zove i smetinjak ili posmetinjak. Za sobom ostavlja smrad, te i čovjek, koji se na njega namjerio, smrdi (Zb. X. 269—270). Pretvara se u magare (ili pule ili mazgu), a svatko ga ne može vidjeti. On stoji na putu ili na polju, čeka, da tko prođe, i želi da uzjaše na nj; ako ne, sam se podvuče pod čovjeka, a tada naraste kao najveći brijeg i zanese čovjeka kamo god pa ga tu ostavi. Neki ga miješaju s vukodlakom ili smatraju da orko ortači s vukodlacima.

Najstarije svjedočanstvo o tom liku u našim stranama imamo od I. Lovrića, Sinjanina iz XVIII. stoljeća,^{*)} a zove ga:

^{*)} O Ivanu Lovriću publikujem monografiju u »Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena« Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

orko (orco), maninorgo¹⁾ i to za zagorsku Dalmaciju. U srednjoj i zagorskoj Dalmaciji sačuvalo se to vjerovanje do dana današnjega n. pr. u Vrgorcu (Zbornik I. 228), u Bukovici (IV. 117, XXV. 383—384), u splitskim Poljicima (X. 269), u Zaostrogu (makarsko primorje XXIII. 198); osim toga na Hvaru, i na Braču,²⁾ u Rabu,³⁾ Labinu (Istri).⁴⁾ Nalaziti će se

¹⁾ Osservazioni sopra diversi pezzi del »Viaggio in Dalmazia del sig. ab. A. Fortis. In Venezia 1776., p. 201. — Osim toga nalazimo tomu vjerovanju u Dalmaciji potvrditi u Francesco Carrara: La Dalmazia descritta etc. Zara, 1846, str. 161: maninorgo (maninorso). Isti ima i o vadi (»eco«) str. 165. (Isp. o »vadi« moj članak u »Narodnoj Starini« (VII. 1928. str. 100.)

²⁾ »Glasnik zem. muzeja« Sarajevo 1897. s. 481 sl., 485 (Manjimorgo, Orho, Orso (Orco).

³⁾ M. Kušar u »Radu« 118 s. 21: Orkul, neko strašilo nalik na mijeh, izvodi iz tal. orco, nekakva ljudožderska grdosija, i iz lat. Orkus (bož podzemnoga svijeta).

⁴⁾ Kukuljević, »Arkiv« XI. s. 257. — U